

Magdalena Lewicka*

Dualary planetne. Hramotka ze zbiorów Muzeum Historycznego w Białymstoku. Analiza tekstologiczno-filologiczna

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2016.019>

Streszczenie. Przedmiotem rozważań prezentowanego artykułu jest nowy, nieopisany do chwili obecnej materiał badawczy w postaci hramotki ze zbiorów Muzeum Historycznego w Białymstoku, której zawartość treściowa pozwala na włączenie jej do kategorii tzw. dualarów planetnych. Celem autorki było podjęcie próby analizy tekstologiczno-filologicznej wymienionego za- bytku, z uwzględnieniem transkrypcji, identyfikacji treści i przekładu na język polski, a co za tym idzie charakterystyka zawartości na płaszczyźnie tekstologicznej i opatrzenie komentarzem dotyczą- cym warstwy językowej, przede wszystkim w zakresie grafii i ortografii.

Słowa kluczowe: kitabistyka, rękopisy tatarskie, Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego, hramotki, analiza tekstologiczna

Abstract. The subject of this paper is a new, previously undescribed, research material in the form of a *hramotka* from the collection of the Historical Museum in Białystok. The content of this work allows to include it in the category of the so called planet dualars. The author's objective was to attempt a textological and philological analysis of the abovementioned literary monument, including the transcription, identification of the content and translation into Polish, as well as characterizing

* Magdalena Lewicka – doktor nauk humanistycznych, kierownik Pracowni Języka i Kultury Arabskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika; arabistka i islamoznawca, lektor języka arabskiego, tłumacz przysięgły. Prowadzi badania naukowe w zakresie islamistyki i arabistyki, glottodydaktyki oraz kitabistyki. E-mail: magdalewicka@umk.pl.

the content on the layer of textology and including the comment regarding the linguistic layer, particularly in the scope of graphy and spelling.

Keywords: kitabistics, Tatars manuscripts, Tatars of the Grand Duchy of Lithuania, hramotkas, textological analysis

Przecieżmiotem tego opracowania jest analiza tekstologiczno-filologiczna nowej, rękopiśmiennej hramotki ze zbiorów Muzeum Historycznego w Białymstoku. Co za tym idzie cel, który leży u podstaw pracy badawczej autorki, to dokonanie odczytania i transkrypcji zapisów obecnych we wskazanym manuskrypcie, a następnie identyfikacja i charakterystyka jego treści, z uwzględnieniem przekładu oryginalnego tekstu na język polski.

Analizowany przez autorkę materiał źródłowy reprezentuje jeden z rodzajów tatarskich ksiąg rękopiśmiennych składających się na bogaty dorobek piśmienniczy Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego (dalej: WKŁ), którego rozwój i jedyny w swoim rodzaju charakter są nierozzerwalnie związane z historią osadnictwa ludności tatarskiej na tych terenach. Piśmiennictwo to, które rozkwitło pod wpływem ożywienia duchowego doby renesansu i reformacji, a w chwili obecnej stanowi najważniejszą i najbogatszą część tatarskiej spuścizny kulturowej, zostało uznane za zjawisko szczególne, swoisty fenomen, któremu przypisuje się ogromną wartość duchową, literacką i kulturową. Ów fenomen zawiera się w niezwyklej połączaniu elementów z pozoru przeciwstawnych i wzajemnie wykluczających się, a jednak doskonale współgrających tak w życiu społecznym, jak w twórczości literackiej Tatarów polsko-litewskich, mianowicie – orientalnej kultury islamu z kulturą chrześcijaństwa.

Pierwiastki dwóch różnych kultur, religii i tradycji wzajemnie się przenikają zarówno na płaszczyźnie tekstologicznej, jak i językowej tatarskich zabytków rękopiśmiennych, bowiem ich główne cechy (obok rękopiśmienności i anonimowości autorów) to wielojęzyczność (warstwa orientalna: języki arabski i turecki, rzadziej perski; warstwa słowiańska: polszczyzna północnokresowa w początkowym stadium jej powstawania, język starobiałoruski), znaczne zróżnicowanie tematyczne (warstwa orientalna: muzułmańskie piśmiennictwo komentarzowe, fabularne, dewocyjne, liturgiczne, pouczające, magiczno-prognostyczne, warstwa słowiańska: adaptacje fragmentów bądź całych tekstów literatury judeo-chrześcijańskiej, utwory fabularne pochodzenia staropolskiego), wreszcie element najbardziej wyróżniający tę literaturę, a mianowicie – sposób notacji, polegający na wyłącznym zastosowaniu do zapisu składających się na zawartość ksiąg tekstów alfabetu arabskiego.

Zgodnie z klasyfikacją tatarskiego piśmiennictwa proponowaną przez Drozda¹, której podstawą jest kryterium treści i formy, zabytek poddany analizie w przedkładanym artykule reprezentuje amulety, podobnie jak daławary i nuski, podczas gdy pozostałe grupy to: księgi podstawowe, w tym rękopisy Koranu, tefsiry, kitaby i chamailły; księgi pomocnicze, w tym

¹ A. Drozd, *O twórczości literackiej Tatarów w dobie staropolskiej*, [w:] *Tatarzy w Europie i na świecie*, Poznań 1995, s. 33–47.

tedźwidy, sufry i wokabularze; wreszcie pozostające na pograniczu piśmiennictwa i sztuki religijnej tablice i muhiry.

Hramotki (brus. „pismo, pisemko”) to zwoje modlitewne o funkcji religijno-magicznej, noszone jako amulety ochronne i najliczniej, obok chamailów, reprezentowane za bytki piśmiennictwa tatarskiego. Są również określane jako daławary, podobnie jak zwoje składane do grobu, stąd podział na daławary pogrzebowe (grobowe) i daławary ochronne. Wśród tych ostatnich szczególną grupę stanowią hramotki dziecięce, wzbogacone o formuły chroniące przed chorobami i wręczane im podczas uroczystości nadawania imienia. O znaczeniu magiczno-ochronnym (związanym z wiarą w magiczną moc pisma) decyduje zawartość daławarów tego rodzaju, na którą składają się ajety (ar. *āyāt*) koraniczne, przede wszystkim te powszechnie uznane za „wersety ochronne” (np. Werset Tronu)², zasady wiary w postaci „pięciu imanów” (ar. *īmān*), modlitwy intencyjne *duai* (ar. *du‘ā’*) zapewniające odpuszczenie grzechów i pomyślność w życiu doczesnym, formuły i figury magiczne – talsimy (ar. *ṭilsam*) oraz zestawy arabskich modlitw ochronnych dla „dwunastu planet”, którym to terminem określano znaki zodiaku. Hramotki, zwykle o długości od 2 do 6 m i szerokości 4–12 cm, noszone po złożeniu w płaski pakiecik w tekstylnych bądź skórzanym futeralikach zawieszanych pod prawym ramieniem, są żywotne do dzisiaj w środowiskach tatarskich³.

Hramotka, której opisowi poświęcono ten artykuł, jest przechowywana od niedawna w zbiorach Muzeum Historycznego, oddziału Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, jej pochodzenie nie zostało do chwili obecnej ustalone, podobnie jak datowanie i dane autora/kopisty. Na końcu zwoju, w ostatnim wersie odnotowano pismem arabskim imię właścicielki: *Hawā bint Şafiya* [Ewa córka Zofii], sporządzone inną niż pozostała treść zabytku ręką. Charakter pisma autora/kopisty jest jednolity i staranny (linie wierszy prowadzone równo), choć mało wprawny, w zdecydowanej większości czytelny, wszystkie glosy, zarówno przeważającej arabskiej, jak i ubogiej słowiańskiej warstwy językowej są zapisane alfabetem arabskim, atramentem barwy czarnej. Papier jest pożółkły i miejscami poplamiony, w znacznym stopniu zniszczony, w wielu miejscach naddarty, przetarty na zgięciach, stąd zapisy częściowo zdefektowane. Zabytek nie zachował się w całości, składa się z 10 oddzielnych części o wymiarach (dł. x szer.): 16,4 cm x 6,7 cm; 7,4 cm x 6,5 cm; 5,7 cm x 6,2 cm; 5,8 cm x 6,4 cm; 11,1 cm x 6,3 cm; 5,6 cm x 6,2 cm; 9,0 cm x 6,2 cm; 35,2 cm x 6,8 cm; 35,5 cm x 6,8 cm; 13,0 cm x 6,8 cm (różnice w szerokości poszczególnych elementów spowodowane nierównym cięciem i stanem zachowania); całkowita długość zachowanych składek to 144,7 cm; po złożeniu w pakiecik przybliżone wymiary: 5,8 cm x 6,8 cm. Brak pierwszego oraz trzech środkowych fragmentów (brak – 1 – 2 – 3 – brak – 4 – 5 – 6 – 7 – brak – 8 – brak – 9 – 10). Zapis jednostronny, całość tekstu obramowana pojedynczą ramką, miejscami niewidoczną, tekst jest dzielony za pomocą poziomych linii między wierszami, porządkują go ponadto frazy z kolejnymi cyframi (arabskimi) i leksemem *planet* („planeta”), brak znaków interpunkcyjnych wskazujących granice zdań czy ajatów. Jeśli

² *Āyat āl-Kursī* – werset 255 sury II „Krowa”: „Bóg! Nie ma boga, jak tylko On – Żyjący, Istniejący! Nie chwyta Go ni drzemka, ni sen. Do Niego należy to, co jest w niebiosach, i to, co jest na ziemi! A któż będzie się wstawiał u Niego inaczej jak za Jego zezwoleniem? On wie, co było przed nimi i On wie, co będzie po nich. Oni nie obejmują niczego z Jego wiedzy, oprócz tego, co On zechce. Jego tron jest tak rozległy jak niebios i ziemia; Jego nie męczy utrzymywanie ich. On jest Wyniosły, Ogromny!” (*Koran*, tłum. J. Bielawski, Warszawa 1986, s. 51–52).

³ Szczegółowy opis hramotek zob.: A. Drozd, *Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich (XVI–XX w.)*. *Zarys problematyki*, [w:] A. Drozd, M. M. Dziekan, T. Majda, *Piśmiennictwo i muhiry Tatrów polsko-litewskich*, Warszawa 2000, s. 14–15. Katalog hramotek: ibidem, s. 61–62.

chodzi o kategoryzację tekstu, to na treść zabytku składają się modlitwy ochronne określane terminem dualarów planetnych. W warstwie językowej należy wskazać język arabski w odniesieniu do głównego tekstu oraz język polski/białoruski we frazach oddzielających poszczególne całości.

Autorka dokonała transkrypcji tekstu⁴, jako podstawę tejże przyjmując system ISO (International Standardization Organization) stosowany w piśmiennictwie polskim o charakterze naukowo-arabistycznym, o czym decyduje jego dokładność⁵, charakter międzynarodowy oraz zgodność z innymi opracowaniami arabistycznymi. U podstaw procesu transkrypcji analizowanego materiału leży charakterystyczny sposób notacji, który pozostaje cechą immanentną piśmiennictwa arabskojęzycznego (zaś w wypadku rękopisów tatarskich stosuje się go rzadko), a mianowicie zapis nieuwzględniający pełnej wokalizacji, co oznacza, że w tekście są obecne wyłącznie spółgłoski, samogłoski długie (ā, ū, ī) i dyftongi (ay, aw). Natomiast samogłoski krótkie (a, u, i) oznaczane sporadycznie w wymagających tego tekstach arabskojęzycznych (dla celów dydaktycznych i poprawnościowych) przy pomocy specjalnych znaków wokalizacyjnych (służących zarówno do zapisu samogłosek krótkich, jak i braku samogłoski lub podwojenia spółgłoski), umieszczanych nad bądź pod literą, są obecne jedynie w ostatnim wersie zabytku, co autorka odnotowuje w przypisie.

Tekst arabski podaje w postaci pełnej, bez zastosowania emendacji, by odzwierciedlić stan zachowany w przekazie, zaś informacje dotyczące koniektur (korekt), jakie pojawiły się w procesie ustalania zawartości treściowej i identyfikacji zepsuć, zamieszcza w postaci przypisów zaopatrzonych w komentarz. W tekście tłumaczenia na język polski nie wprowadza znaków interpunkcyjnych i intonacyjnych, nie posługuje się żadnymi znakami dla wydzielenia klauzul, bowiem zapis w manuskrypcie nie zawiera znaków granicznych. Cyfra arabska oznacza numer kolejnego rządka w rękopisie, w nawiasach kwadratowych uwagi autorki na temat zepsucia tekstu wraz z uzupełnieniem, które likwiduje lukunę (ubytek tekstu). Oprócz lakun dwojakiego rodzaju – tych wynikających z fizycznego uszkodzenia manuskryptu i innych, powstałych prawdopodobnie na skutek nieuwagi kopisty i nieintencjonalnego pominięcia fragmentu tekstu – są zauważalne przejawy dittografii (omyłkowego powtarzania jednostek literackich) w postaci nieumyślnego podwojenia litery, sylaby bądź wyrazu; kwestie te zostały zasygnalizowane w przypisach.

⁴ Tj. konwersji pisma, która polega na oddawaniu fonetycznym właściwości głosek oznaczanych literami jednego alfabetu za pomocą systemu ortograficznego innego alfabetu. W przeciwieństwie do transliteracji, która określana jest jako oddawanie znaków (grafemów) jednego alfabetu za pomocą znaków (grafemów) innego alfabetu, bez uwzględnienia fonetycznych właściwości głosek oznaczonych przez znaki (grafemy) w alfabecie transliterowanym. Zastosowanie transkrypcji, która oznaczać ma „oddawanie fonetyczne właściwości głosek”, budzi pewne wątpliwości, badacze nie potrafią bowiem w chwili obecnej odtworzyć owej realizacji fonetycznej (realnego brzmienia) arabskich tekstów u tatarskiej społeczności, gdyż wiadomo, iż z biegiem czasu coraz silniej sławizowano słowa modlitw arabskich i tureckich, przystosowując je do fonetyki polskiej i białoruskiej.

⁵ Litery łańskie uzupełnione są dodatkowymi znakami z uwagi na zróżnicowanie głosek arabskich i każda z nich oznacza jedną głoskę arabską, podczas gdy w transkrypcji tzw. uproszczonej jedna litera alfabetu łańskiego może oddawać kilka głosek arabskich, a niektórych z nich nie uwzględnia w zapisie, co implikuje w warstwie artykulacji utrudnienia w wymowie i zakłócenie komunikacji, zaś w warstwie notacji uniemożliwia odwrótność procesu, retranskrypcję, tj. powrót to oryginalnego tekstu.

[brak fragmentu tekstu]

1: *wa-ṣadaqta wa-bi-smi*

mówiłeś prawdę i w imię

2: *fa-sakfīkahum*⁶ *ā-l-lāhu wa-huwa s⁷-samī ‘u l⁸- ‘alīmu*

i Bóg wystarczy ci przeciwko nim on przecież jest Wszystkosłyszący Wszechwiedzący⁹

3: *l¹⁰-baṣīru*¹¹ *l¹²-ḥakīmu* *l¹³-mağīdu* *l¹⁴- ‘āzīmu*¹⁵ *wa-*

Wszystkowiedzący Mądry Pan Wszelkiej Chwały Nieskończony a

4: *lā ḥawla wa-lā quwwata*¹⁶ *illā bi-a¹⁷ ‘ā-l-lāhi*¹⁸

nie ma siły i potęgi jak tylko w Bogu¹⁹

5: [wers zdefektowany z uwagi na zagięcie przy złożeniu w pakiecik, prawdopodobnie:] ^{l²⁰-}

*‘aliyyi*²¹ ^{l²²-} *‘azīmi*

Najwyższym Nieskończonym

6: 3 [tekst słowiański]

3 trzecia planeta

7: ²³*bi-smi ā-l-lāhi ār-raḥmāni ār-raḥīmi*

w imię Boga Miłosiernego Litościwego²⁴

8: *wa-in yakādu*²⁵ ^{l²⁶-} *ladīna*²⁷ *kafa*²⁸

zaprawdę ci którzy nie wie-

9: *ra*²⁹ *la-yuzliqūnaka bi-abṣarihim*³⁰

rzę gotowi są wyrzucić cię swoimi spojrzeniami

⁶ Brak liter *yā* po literze *sīn*, prawidłowo: *fa-sayakfīkahum*.

⁷ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ās-*.

⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁹ Wers 2 to fragment ajatu 137 sury II „Krowa”. Wszystkie tłumaczenia tekstu koranicznego za *Koran, z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa 1986.

¹⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹¹ Brak litery *yā* po literze *ṣād*, prawidłowo: *āl-baṣīru*.

¹² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁴ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁵ Błędny zapis litery *alif* po literze *‘ayn*, prawidłowo: *āl- ‘azīmu*.

¹⁶ Błędny zapis litery *tā* *‘maftūḥa* w miejscu *tā* *‘marbūṭa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

¹⁷ Błędny zapis dwóch liter *alif*.

¹⁸ Długiej samogłoski *ā* kopista nie oznaczył w postaci litery *alif*, podobnie jak dzieje się to w autentycznych tekstach arabskojęzycznych w wypadku części leksemów (w materiałach w pełni zwokalizowanych występuje w tym miejscu znak lokalizacyjny, tzw. krótki *alif*).

¹⁹ *Haukala* (ar. *ḥawqala*) – fraza: *Lā ḥawla wa-lā quwwata illā bi-‘ā-l-lāhi āl- ‘aliyyi āl- ‘azīmi* („Nie ma siły i potęgi jak tylko w Bogu Najwyższym Nieskończonym”).

²⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²¹ Brak litery *alif* po literze *‘ayn*, prawidłowo: *āl- ‘aliyyi*.

²² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²³ W zapisie jest tu obecna litera *alif*, prawdopodobnie w wyniku wzorowania się na rodzajniku określonym *al-*, który zazwyczaj poprzedza imiona (w gramatyce arabskiej części mowy dzieli się na imiona, czasowniki i części niesamodzielne). Pierwsze dwie litery przypominają właśnie ów rodzajnik, litera *alif* została dodana, a litera *bā* wydłużona do wysokości *alif*, co sprawia, że nabrała kształt litery *lām*, ale jest zaopatrzona w znak diakrytyczny (kropkę pod spodem), charakterystyczny dla litery *bā*.

²⁴ *Basmala* – fraza *Bi-smi ā-l-lāhi ār-raḥmāni ār-raḥīmi* („W imię Boga Miłosiernego, Litościwego”).

²⁵ Brak litery *alif* po literze *kāf*, prawidłowo: *yakādu*.

²⁶ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁷ Błędny zapis litery *dāl* w miejscu litery *ḍāl* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą).

²⁸ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

²⁹ Brak litery *wāw* i *alif* w wygłosie (a w konsekwencji 3 os. l. poj. zamiast 3 os. l. mn.), prawidłowo: *kafarū*.

³⁰ Błędny zapis samogłosek długich i krótkich, prawidłowo: *bi-abṣarīhim*.

10: *lammā sami* ^{a³¹} *aḍ-ḍikra*

kiedy słyszają napomnienie³²

11: ³³ *āl-* *‘alamīna iyyā*³⁴

Panie światów Cie-

12: *ka na ‘buḍu wa-*³⁵ *yyāka nasa ‘īnu*³⁶ *wa-in*

bie czcimy i Ciebie prosimy o pomoc³⁷

13: *fa-in tawallaw fa-qul ḥasbī āl-lāhu lā ilāha*

a jeśli oni się odwrócą to powiedz wystarczy mi Bóg nie ma boga

14: *illā huwa rabbu* ^{l³⁸- ‘arsi³⁹ l⁴⁰- ‘aḥīmī⁴¹}

jak tylko On On jest panem tronu wspaniałego⁴²

15: *lā ḥawla wa-l quwwata*⁴³ *illā bi-a*⁴⁴ *āl-lāhi*

nie ma siły i potęgi jak tylko w Bogu

16: [wers zdefektowany z uwagi na zagięcie przy złożeniu w pakiecik, prawdopodobnie:] ^{l⁴⁵- ‘aliyyi⁴⁶ l⁴⁷- ‘aḥīmī}

Najwyższym Nieskończonym

17: 4 [tekst słowiański]

4 czwarta planeta

18: ⁴⁸ *bi-smi āl-lāhi ṛ-rahīmāni ṛ-rahīmī*

w imię Boga Miłosiernego Litościwego

19: *allāhumma inna*⁴⁹ *as ‘aluka*^{50 51} ^{l⁵²- ‘aḥīmī l⁵³,⁵⁴}

³¹ Brak litery *wāw* i *alif* w wygłosie (a w konsekwencji 3 os. l. poj. zamiast 3 os. l. mn.), prawidłowo: *sami ‘ū*.

³² Wersy 8–10 to fragment ajatu 51 sury LXVIII „Pióro”.

³³ Brak słowa *rabbi*.

³⁴ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

³⁵ Brak litery *alif*, prawidłowo: *iyyāka*.

³⁶ Brak litery *tā*, prawidłowo: *nasta ‘īnu*.

³⁷ Wersy 11–12 (Ciebie ... pomoc) to ajat 4 sury I „Otwierająca”.

³⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

³⁹ Błędny zapis litery *šin* w miejscu litery *šin* wynikający z braku znaków diakrytycznych (trzech kropek nad literą).

⁴⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁴¹ Błędny zapis litery *tā* w miejscu litery *zā* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą).

⁴² Wersy 13–14 to fragment ajatu 129 sury IX „Skrucha”.

⁴³ Błędny zapis litery *tā* *maftūḥa* w miejscu *tā* *marbūta*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/ lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

⁴⁴ Błędny zapis dwóch liter *alif*.

⁴⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁴⁶ Brak litery *alif* po literze *‘ayn*, prawidłowo: *āl- ‘āliyyi*.

⁴⁷ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁴⁸ W zapisie jest tu obecna litera *alif*, prawdopodobnie w wyniku wzorowania się na rodzajniku określonym *al-*, który zazwyczaj poprzedza imiona (w gramatyce arabskiej części mowy dzieli się na imiona, czasowniki i części niesamodzielne). Pierwsze dwie litery przypominają właśnie ów rodzajnik, litera *alif* została dodana, a litera *bā* wydłużona do wysokości *alif*, co sprawia, że nabrała kształt litery *lām*, ale jest zaopatrzona w diakryty (kropkę pod spodem), charakterystyczny dla litery *bā*.

⁴⁹ Brak litery *yā* w wygłosie, prawidłowy zapis: *innī*.

⁵⁰ Błędna notacja znaku *hamza* na podporce w postaci litery *yā* zamiast litery *alif*.

⁵¹ Brakuje frazy *bi-ismika*.

⁵² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁵³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁵⁴ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

o Boże wznoszę do Ciebie moje prośby [wzywając Cię] Twym imieniem Nieskończony, Naj-
20: *laḏī⁵⁵ wa-bi-ismika l⁵⁶-rāfi ‘i l⁵⁷-ḥayyi⁵⁸*

wyższy i Twym imieniem Wywyższający Wiecznie Żywy

21: *āl-lāhi ta ‘ālā⁵⁹ wa-a⁶⁰l-lāhu la-qasamun law*

Boga Najwyższego a Bóg to przysięga

22: *ya ‘limūna ḥasbī āl-lāhu*

żeby chcieli wiedzieć wystarczy mi Bóg

23: *lā ilāha illā huwa ni ‘ma l⁶¹-wakīli ni ‘ma*

nie ma boga jak tylko On to Wspaniały Poręczyciel Wspaniały

24: *l⁶²-mawlā wa-ni ‘ma āl-naṣīri ḡufrānu⁶³*

Pan Wspaniały Pomocnik twoim

25: *ka ḡufrānuka rabbāna⁶⁴ wa-* [niejasne]

wybaczeniem twoim wybaczeniem jest nasz Pan a [niejasne]

[brak fragmentu tekstu]

26: 5 [tekst słowiański]

5 piąta planeta

27: *⁶⁵bi-smi āl-lāhi ār-raḥīmāni ār-raḥīmī*

w imię Boga Miłosiernego Litościwego

28: *a ‘ūḏu bi⁶⁶-kalimati⁶⁷ āl-lāhi min*

uciekam się do słów Boga od

29: *kulli šay ‘in⁶⁸ wa-hāmīhi wa-l⁶⁹ min*

wszystkiego [powinno być: szatana] i jego przywódcy i mam od niego

30: [ostatni wers zdefektowany z uwagi na zagięcie przy złożeniu w pakiecie]

31: *la-yuzliqūnaka bi-abṣarīhīm⁷⁰*

gotowi są wyrzucić cię swoimi spojrzeniami

⁵⁵ Błędny zapis całego wyrazu, prawidłowo: *āl-‘āliyyi*.

⁵⁶ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁵⁷ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁵⁸ Błędny zapis litery *nūn* w miejscu litery *yā*ˀ wynikający z niewłaściwych znaków diakrytycznych (jedna kropka nad literą zamiast dwóch kropek pod literą).

⁵⁹ Litera *tā*ˀ pozbawiona znaków diakrytycznych (dwóch kropek nad literą).

⁶⁰ Błędny zapis dwóch liter *alif*.

⁶¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁶² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

⁶³ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

⁶⁴ Brak litery *alif* w wygłosie, prawidłowo: *rabbāna*.

⁶⁵ W zapisie jest tu obecna litera *alif*, prawdopodobnie w wyniku wzorowania się na rodzajniku określonym *al-*, który zazwyczaj poprzedza imiona (w gramatyce arabskiej części mowy dzieli się na imiona, czasowniki i części niesamodzielne). Pierwsze dwie litery przypominają właśnie ów rodzajnik, litera *alif* została dodana, a litera *bā*ˀ wydłużona do wysokości *alif*, co sprawia, że nabrała kształt litery *lām*, ale jest zaopatrzona w diakryty (kropkę pod spodem), charakterystyczny dla litery *bā*ˀ.

⁶⁶ Błędny zapis litery *bā*ˀ, brak znaku diakrytycznego (kropki pod literą).

⁶⁷ Błędny zapis litery *tā*ˀ *maftūḥa* w miejscu *tā*ˀ *marbūḥa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

⁶⁸ Błędny zapis litery *šīn* w miejscu litery *šīn* wynikający z braku znaków diakrytycznych (trzech kropek nad literą) oraz znaku *hamza* na podpórce w postaci litery *yā*ˀ w miejscu *hamzy* wolnostojącej (bez podpórki) po literze *yā*ˀ. Litera *yā*ˀ pozbawiona znaków diakrytycznych (dwóch kropek pod literą). Ta fraza zwykle ma postać: *min kulli šayṭānin*.

⁶⁹ Litera *yā*ˀ pozbawiona znaków diakrytycznych (dwóch kropek pod literą).

⁷⁰ Błędny zapis długich i krótkich samogłosek, prawidłowo: *abṣarīhim*.

32: *lammā sami* ^a71 *ḏ*⁷²-*ḏākra*⁷³ *wa-yaqū*⁷⁴

kiedy słyszą napomnienie mó-

33: *lūna wa-mā huwa illā ḏikrun*⁷⁵

wią⁷⁶ lecz to nie co innego jak tylko przypomnienie

34: *li-l- ‘ālamīna wa-nunazzi*⁷⁷ *min* *l*⁷⁸-*qur*⁷⁹

dla światów⁸⁰ my zsyłamy poprzez Ko-

35: *āni*⁸¹ *mā huwa šifā’ un wa-raḥmatun*⁸²

ran to co jest uzdrowieniem i miłosierdziem

36: *la-hu li-l-mu’ minīna wa*⁸³ *yazīdu* *ḏ*⁸⁴-*ḏ*⁸⁵

dla wiernych a niespra-

37: *limīna illā ḥasāra*⁸⁶ *wa-lā ḥawla wa*

wiedliwym powiększa on tylko stratę⁸⁷ nie ma siły i

38: ⁸⁸ *quwwata*⁸⁹ *illā bi-a*⁹⁰ *‘āl-lāhi* *l*⁹¹- *‘aliyyi*⁹² *l*⁹³-*azīmi*

potęgi jak tylko w Bogu Najwyższym Nieskończonym

39: 6 [tekst słowiański]

6 szósta planeta

40: *qul huwa* *l*⁹⁴-*lāhu* *l*⁹⁵-*lad*⁹⁶ *lā ilāha* *i*⁹⁷

powiedz On jest Bogiem nie ma boga jak

41: *llā huwa* *l*⁹⁸-*maliku* *l*⁹⁹-*quddūsū*¹⁰⁰ *l*¹⁰¹-*salīmu*¹⁰²

tylko On Król Przenajświętszy Pokój

⁷¹ Brak liter *wāw* i *alif* w wygłosie (a w konsekwencji 3 os. l. poj. zamiast 3 os. l. mn.), prawidłowo: *sami* *‘ū*.

⁷² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁷³ Błędny zapis litery *alif*, prawidłowo: *ḏ*-*ḏikra*.

⁷⁴ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

⁷⁵ Błędny zapis litery *dāl* w miejscu litery *dāl* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą).

⁷⁶ Wersy 31–33 (gotowi ... przypomnienie) to fragment ajatu 51 sury LXVIII „Pióro”.

⁷⁷ Brak litery *lām* w wygłosie, prawidłowo: *nunazzilu*.

⁷⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁷⁹ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

⁸⁰ Wersy 33–34 (lecz ... światów) to ajat 52 sury LXVIII „Pióro”.

⁸¹ Brak znaku *madda* nad literą *alif*, prawidłowo: *āl-qur’āni*.

⁸² Błędny zapis litery *tā’* *maftūḥa* w miejscu *tā’* *marbūṭa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/ lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

⁸³ Brak słowa *lā*, prawidłowo: *wa-lā*.

⁸⁴ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁸⁵ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

⁸⁶ Błędny zapis litery *ḥā’* w miejscu *ḥā’* i brak w wygłosie litery *alif* opatrzonej znakiem *tanwīn fatḥa*, prawidłowo: *ḥasāran*.

⁸⁷ Wersy 34–37 (my ... stratę) to ajat 82 sury XVII „Podróż nocna”.

⁸⁸ Brak słowa *lā*.

⁸⁹ Błędny zapis litery *tā’* *maftūḥa* w miejscu *tā’* *marbūṭa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/ lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

⁹⁰ Błędny zapis dwóch liter *alif*.

⁹¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁹² Brak litery *alif* po literze *‘ayn*, prawidłowo: *ḏ*-*‘aliyyi*.

⁹³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁹⁴ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁹⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁹⁶ Błędny zapis litery *dāl* w miejscu litery *dāl* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą).

⁹⁷ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

⁹⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

⁹⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

¹⁰⁰ Błędny zapis litery *wāw* w wygłosie, prawidłowo: *āl-quddūsū*. Brak znaków diakrytycznych (dwóch kropek) nad literą *qāf*.

¹⁰¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ḏ*-.

¹⁰² Błędny zapis całego wyrazu, prawidłowo: *ās-salāmu*.

42: l¹⁰³-mu' minā¹⁰⁴ 105-muḥayminu l¹⁰⁶- 'āzīzu
 Dający Bezpieczeństwo Obrońca Wszechmocny
 43: l¹⁰⁷-ḡabaru¹⁰⁸ l¹⁰⁹-mutakabbiru wa-subḥāna l¹¹⁰-lāhi
 Niepokonany Przewyższający chwala niech będzie Bogu¹¹¹
 44: l¹¹²-bārīki¹¹³ l¹¹⁴-muṣawwiri lahu lā¹¹⁵-samāwā¹¹⁶
 Stwórcy Kształtującemu Wszystko do niego należą niebio-
 45: tu wa-lā¹¹⁷- 'arḍu wa-huwa l¹¹⁸- 'azīzu
 sa i ziemia On jest Wszechmocny
 46: l¹¹⁹-ḥakīmu l¹²⁰-baṣīru wa-lā ḥawla wa-lā
 Mądry¹²¹ Wszystkowidzący nie ma siły i
 47: quwwata¹²² illā bi-a¹²³ 'āl-lāhi l¹²⁴- 'aliyyi¹²⁵ l¹²⁶-zīmi
 potęgi jak tylko w Bogu Najwyższym Nieskończonym
 48: 7 [tekst słowiański]
 7 siódma planeta
 49: bi-smi 'āl-lāhi 'ār-raḥmāni 'ār-raḥīmi
 w imię Boga Miłosiernego Litościwego
 50: allāhumma innī as' aluka¹²⁷ l¹²⁸- 'azīzu
 o Boże wznoszę do Ciebie moje prośby Wszechmocny
 51: l¹²⁹-qadīru wa-l¹³⁰-maliku
 Potężny Władco
 [brak fragmentu tekstu]
 52: l¹³¹-lāī ilā ḥadīn¹³² wa-mā yu 'ḡibuhu
 który do kogoś i nie podoba mu się

¹⁰³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁰⁴ Błędny zapis całego wyrazu, prawidłowo: *āl-mu' minu*.

¹⁰⁵ Brak rodzajnika określonego *āl-*.

¹⁰⁶ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*. Błędny zapis litery *alif* po literze 'ayn.

¹⁰⁷ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁰⁸ Brak litery *alif* po literze *bā'* i znaku *šadda* nad nią (podwojenie spółgłoski), prawidłowo: *l-ḡabbāru*.

¹⁰⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹¹⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹¹¹ Wersy 40–43 (on ... Bogu) to fragment ajatu 23 sury LIX „Zebranie”.

¹¹² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹¹³ Błędny zapis litery *kāf* w miejscu litery *hamza* na podpórce w postaci litery *yā'* w wygłosie, prawidłowo: *āl-bārī'*.

¹¹⁴ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹¹⁵ Błędny zapis rodzajnika określonego *āl-*.

¹¹⁶ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

¹¹⁷ Błędny zapis słowa *lā* w miejscu rodzajnika określonego *āl-*.

¹¹⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹¹⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹²⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹²¹ Wersy 42–44 (Twórca ... Mądry) to fragment ajatu 24 sury LIX „Zebranie”.

¹²² Błędny zapis litery *tā'* *maftūha* w miejscu *tā'* *marbūta*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/ lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

¹²³ Błędny zapis dwóch liter *alif*.

¹²⁴ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹²⁵ Brak litery *alif* po literze 'ayn, prawidłowo: *āl-' aliyyi*.

¹²⁶ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹²⁷ Błędny zapis znaku *hamza* na podpórce w postaci litery *yā'* zamiast litery *alif*.

¹²⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹²⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹³⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹³¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹³² Brak litery *alif* w nagłosie, prawidłowo: *aḥadīn*.

53: [tekst nieczytelny] *bi-ıḍni*¹³³ *āl-lāhi*
 [tekst nieczytelny] za pozwoleniem Boga
 54: *ta ʿālā ʿazza wa-ḥalla*¹³⁴ *lā āl-lāha*¹³⁵ *illā huwa*
 Najwyższy Wszechmocny Majestatyczny nie ma boga jak tylko On
 55: *laysa ka-miṭlihi šay ʿun*¹³⁶ *wa*¹³⁷ *l*¹³⁸ *-arḍi*
 nic nie jest do Niego podobne ani na ziemi
 56: *wa-lā fī s*¹³⁹ *-samā ʿi wa-huwa s*¹⁴⁰ *-sami ʿu*^{141 142} *- ʿalīmu*
 ani w niebiosach On jest Wszystkosłyszający Wszechwiedzący
 57: *l*¹⁴³ *-baṣīru*¹⁴⁴ *wa-lā ḥawla wa-lā quwwata*¹⁴⁵
 Wszystkowidzący nie ma siły i potęgi
 58: *illā bi-a*¹⁴⁶ *āl-lāhi* *l*¹⁴⁷ *- ʿaliyyi*^{148 149} *- ʿazīmi*
 jak tylko w Bogu Najwyższym Nieskończonym
 59: 8 [tekst słowiański]
 8 ósma planeta
 60: *l*¹⁵⁰ *bi-smi āl-lāhi ʾr-raḥmāni ʾr-raḥīmi*
 w imię Boga Miłosiernego Litościwego
 61: *qulnā yā pā*¹⁵¹ *nru kūnī*¹⁵² *barda*¹⁵³ *wa-salā*¹⁵⁴
 powiedzieliśmy o ogniu bądź chłodem i poko-
 62: *ma*¹⁵⁵ *ʿala*¹⁵⁶ *ibrahīm*¹⁵⁷ *wa-arada*¹⁵⁸ *bihi*
 jem dla Abrahama oni chcieli

¹³³ Błędny zapis litery *dāl* w miejscu litery *dāl* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą), prawidłowo: *bi-ıḍni*.

¹³⁴ Błędny zapis litery *ḥā* w miejscu litery *ḡim* wynikający z braku znaków diakrytycznych (kropki pod literą), prawidłowo: *ḡalla*.

¹³⁵ Błędny zapis dwóch liter *lām*, prawidłowo: *ilāha*.

¹³⁶ Błędny zapis znaku *hamza* na podpórce w postaci litery *yā* zamiast *hamzy* bez podpórki.

¹³⁷ Błędny zapis słowa *wa* w miejscu *fī*.

¹³⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹³⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ās-*.

¹⁴⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ās-*.

¹⁴¹ Brak litery *yā* po literze *mīm*, prawidłowo: *as-samīʿu*.

¹⁴² Brak rodzajnika określonego *l-*.

¹⁴³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁴⁴ Brak litery *yā* po literze *šād*, prawidłowo: *āl-baṣīru*.

¹⁴⁵ Błędny zapis litery *tā* *maftūḥa* w miejscu *tā* *marbūṭa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których obecna jest tego rodzaju niestandardowa ortografia.

¹⁴⁶ Błędny zapis dwóch liter *alif*.

¹⁴⁷ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁴⁸ Brak litery *alif* po literze *ʿayn*, prawidłowo: *āl-ʿaliyyi*.

¹⁴⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁵⁰ W zapisie jest tu obecna litera *alif*, prawdopodobnie w wyniku wzorowania się na rodzajniku określonym *al-*, który zazwyczaj poprzedza imiona (w gramatyce arabskiej części mowy dzieli się na imiona, czasowniki i niesamodzielne). Pierwsze dwie litery przypominają właśnie ów rodzajnik, litera *alif* została dodana, a litera *bā* wydłużona do wysokości *alif*, co sprawia, że nabrała kształt litery *lām*, ale jest zaopatrzona w diakryty (kropkę pod spodem), charakterystyczny dla litery *bā*.

¹⁵¹ Słowo błędne, zbędne.

¹⁵² Brak znaków diakrytycznych dla liter *nūn* (kropka nad literą) oraz *yā* (dwie kropki pod literą).

¹⁵³ Brak znaku *tanwīn fatḥa* i litery *alif* w wygłosie, prawidłowo: *bardan*.

¹⁵⁴ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

¹⁵⁵ Brak znaku *tanwīn fatḥa* i litery *alif* w wygłosie, prawidłowo: *salāman*.

¹⁵⁶ Brak litery *alif maqṣūra* w wygłosie, prawidłowo: *ʿalā*.

¹⁵⁷ Brak litery *alif* po literze *rā*, prawidłowo: *ibrāhīm*.

¹⁵⁸ Błędny zapis długich i krótkich samogłosek, prawidłowo: *wa-arādū*.

63: *kaydan*¹⁵⁹ *fa-ḥa ʿalnā minhā ḥrī*¹⁶⁰
 przygotować jakiś podstęp lecz my uczyniliśmy ich najbardziej stratnymi¹⁶¹
 64: *bi-smi ʾāl-lāhi ʾā*¹⁶² *-qadīri*¹⁶³ *wa-bi-aqqi*
 w imię Boga Wszemchnego i prawdy
 65: ¹⁶⁴*nbiy ʾika ʾāl-lāhu wa-qul ǧā ʾa* ¹⁶⁵*-ḥaqq*¹⁶⁶
 Twoich proroków Bóg i powiedz przyszła prawda
 66: *u wa-raḥaqa*¹⁶⁷ ¹⁶⁸*bāṭilu kāna ru*¹⁶⁹
 i zniknął fałsz zaprawdę fałsz musi zniknąć¹⁷⁰
 67: *hukan wa-nunazzilu min* ¹⁷¹*-qurāni*¹⁷²
 my zsyłamy poprzez Koran
 68: *mā huwa šifā ʾun wa-raḥmatun*¹⁷³ *li-l-mu*¹⁷⁴
 to co jest uzdrowieniem i miłosierdziem dla wier-
 69: *minīna wa-lā yazīdu* ¹⁷⁵*-zālimīna illā*
 nych a niesprawiedliwym powiększa on tylko
 70: 9 [tekst słowiański] *ḥasāra*¹⁷⁶
 9 dziewiąta planeta straż¹⁷⁷
 71: ¹⁷⁸*bi-smi ʾāl-lāhi ʾr-raḥmāni ʾr-raḥīmi*
 w imię Boga Miłosiernego Litościwego
 72: *ʾāl-lāhu al-ḥamdu li-l-lāhi* ¹⁷⁹*-laḍī*
 Bóg chwala Bogu, który
 73: *ḥalaqa*¹⁸⁰ ¹⁸¹*s-samawāti wa-l*¹⁸²*-arḍa wa-*
 stworzył niebiosy i ziemię i

¹⁵⁹ Brak litery *alif* w wygłosie.

¹⁶⁰ Błędny zapis całej frazy, prawidłowo: *wa-ḥa ʿalnāhum ʾāl-aḥsarīna*.

¹⁶¹ Wersy 61–63 to ajaty 69–70 sury XXI „Prorocy”.

¹⁶² Brak litery *lām* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾāl-*.

¹⁶³ Brak znaków diakrytycznych (dwóch kropek) nad literą *qāf*.

¹⁶⁴ Brak litery *alif* w nagłosie, prawidłowo: *anbiyā ʾika*.

¹⁶⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾāl-*.

¹⁶⁶ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

¹⁶⁷ Błędny zapis litery *rā ʾ* w miejscu litery *zā ʾ* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą).

¹⁶⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾāl-*.

¹⁶⁹ Błędny zapis litery *rā ʾ* w miejscu litery *zā ʾ* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą).

Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

¹⁷⁰ Wersy 65–66 (i powiedz ... zniknąć) to ajat 81 sury XVII „Podróż nocna”.

¹⁷¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾāl-*.

¹⁷² Brak znaku *madda* nad literą *alif*, prawidłowo: *ʾāl-qur ʾāni*.

¹⁷³ Błędny zapis litery *tā ʾ* *maftūḥa* w miejscu *tā ʾ* *marbūṭa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

¹⁷⁴ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

¹⁷⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾāz-*.

¹⁷⁶ Błędny zapis litery *ḥā ʾ* w miejscu *ḥā ʾ* i brak w wygłosie litery *alif* opatrzonej znakiem *tanwīn fatḥa*, prawidłowo: *ḥasāran*.

¹⁷⁷ Wersy 67–70 to ajat 82 sury XVII „Podróż nocna”.

¹⁷⁸ W zapisie jest tu obecna litera *alif*, prawdopodobnie w wyniku wzorowania się na rodzajniku określonym *al-*, który zazwyczaj poprzedza imiona (w gramatyce arabskiej części mowy dzieli się na imiona, czasowniki i części niesamodzielne). Pierwsze dwie litery przypominają właśnie ów rodzajnik, litera *alif* została dodana, a litera *bā ʾ* wydłużona do wysokości *alif*, co sprawia, że nabrała kształt litery *lām*, ale jest zaopatrzona w diakryty (kropkę pod spodem), charakterystyczny dla litery *bā ʾ*.

¹⁷⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾāl-*.

¹⁸⁰ Błędny zapis litery *ḥā ʾ* w miejscu litery *ḥā ʾ*.

¹⁸¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾās-*.

¹⁸² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ʾāl-*.

74: *ğā ‘alā¹⁸³ li-alimīna¹⁸⁴ wa-n¹⁸⁵-nū¹⁸⁶ a-lam āl-lāhu*
 uczynił [powinno być: ciemności] i światło¹⁸⁷ czyż Bóg
 75: *lā ilāha illā huwa lā¹⁸⁸ l¹⁸⁹-qayyumu wa-ā¹⁹⁰-191*
 nie ma boga jak tylko On Wiecznie Żywy Samoistny O-
 76: *tawabu¹⁹² a¹⁹³lā ilāha yā āl-lāhu yā ‘azīzu*
 panowany nie ma boga o Boże o Wszechmocny
 77: *wa-lā ḥawla wa-lā quwwata¹⁹⁴ illā bi-a¹⁹⁵*
 nie ma siły i potęgi jak tylko w
 78: *āl-lāhi¹⁹⁶ ‘aliyyi¹⁹⁷ l¹⁹⁸-‘azīmi*
 Bogu Najwyższym Nieskończonym
 79: 10 [tekst słowiański]
 10 dziesiąta planeta
 80: *āl-lāhu lā ilāha illā huwa l¹⁹⁹-ḥayyu l²⁰⁰-qayyu²⁰¹*
 Bóg nie ma boga jak tylko On Wiecznie Żywy Samo-
 81: *mu l²⁰²-maliku l²⁰³-quddusū²⁰⁴ šahida l²⁰⁵-lāhu*
 istny Władca Najświętszy zaświadcza Bóg
 82: *annahu lā ilāha illā huwa²⁰⁶ l²⁰⁷-mala ‘ikatu²⁰⁸ wa-* [brak fragmentu tekstu]
 iż nie ma boga jak tylko On i aniołowie i ludzie posiadający
 83: *āl- ‘ilmi qā ‘iman bi-āl-qisṭi*
 wiedzę utrzymując ze słusznością
 84: *lā ilāha illā āl- ‘azīzu āl-ḥakīmu inna*
 nie ma boga jak tylko Wszechmocny Mądry²⁰⁹ zaprawdę

¹⁸³ Błędny zapis litery *alif* w wygłosie.

¹⁸⁴ Błędny zapis całego słowa, prawidłowo: *āz-zulūmāti*.

¹⁸⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ān-*.

¹⁸⁶ Brak litery *rā’* w wygłosie, prawidłowo: *ān-nūra*.

¹⁸⁷ Wersy 72–74 (chwała ... światło) to ajat 1 sury VI „Trzody”.

¹⁸⁸ Błędny zapis całego słowa, prawidłowo: *āl-ḥayyu*.

¹⁸⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁹⁰ Brak litery *lām* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁹¹ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

¹⁹² Brak litery *alif* i znaku *šadda* (podwojenie spółgłoski), prawidłowo: *tawwābu*.

¹⁹³ Błędny zapis litery *alif*.

¹⁹⁴ Błędny zapis litery *tā’* *maftūḥa* w miejscu *tā’* *marbūṭa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

¹⁹⁵ Błędny zapis litery *alif*. Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

¹⁹⁶ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁹⁷ Brak litery *alif* po literze *‘ayn*, prawidłowo: *āl-‘aliyyi*.

¹⁹⁸ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

¹⁹⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁰⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁰¹ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

²⁰² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁰³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁰⁴ Błędny zapis litery *wāw* w wygłosie, prawidłowo: *āl-quddūsū*.

²⁰⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁰⁶ Brak słowa *wa*.

²⁰⁷ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁰⁸ Brak litery *alif* po literze *lām*, prawidłowo: *āl-malā‘ikatu*. Błędny zapis litery *tā’* *maftūḥa* w miejscu *tā’* *marbūṭa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

²⁰⁹ Wersy 81–84 to fragment ajatu 18 sury III „Rodzina Imrana”.

85: *āl-laḏī*²¹⁰ ‘*inda āl-lāhi li-aslama*²¹¹ *wa-*
religią prawdziwą w oczach Boga jest islam²¹²
86: *nunazzilu min āl-qur`āni mā huwa*
my zsyłamy poprzez Koran to co
87: *šifā`un wa-raḥmatun li-l-mu`minīna*
jest uzdrowieniem i miłosierdziem dla wiernych
88: *wa-lā yazīdu āḏ-ḏālimīna illā ḥasāra*²¹³
a niesprawiedliwym powiększa on tylko stratę²¹⁴
89: *yā muḥammadu yā`azīzu wa-lā ḥaw*²¹⁵
o Mahomecie o wszechmocny nie ma siły
90: *la wa-lā quwwata illā bi-āl-lāhi āl-`āliyyi*
i potęgi jak tylko w Bogu Najwyższym
91: *l*²¹⁶ ‘*azīmi* 11 [tekst słowiański]
Nieskończonym 11 jedenasta planeta
92: *bi-smi āl-lāhi ṛ-rahmāni ṛ-rahīmi*
w imię Boga Miłosiernego Litościwego
93: *al-ḥamdu āl-lāhi*²¹⁸ *ḥalaqa*²¹⁹ *s*²²⁰ *-samawāti*
chwała niech będzie Bogu który stworzył niebiosa
94: *wa-l*²²¹ *arḏa wa-ḡā`ala*²²² *ḏ*²²³ *-ḏālimīna*²²⁴
i ziemię i uczynił ciemności
95: *wa-n*²²⁵ *nūra tūmma*²²⁶ *l*²²⁷ *-laḏīna kafar*²²⁸
i światło jednak ci którzy nie wie-
96: *ū*²²⁹ *bi-rabbihim ya`dilūna qul*
rzę dają swemu Panu równych powiedz
97: *huwa*²³⁰ *-lāhu ḡalla*²³¹ *-laḏī ḥalaqakum*²³²
on jest Bogiem potężnym który stworzył was

²¹⁰ Błędny zapis całego wyrazu, prawidłowo: *ād-dīna*.

²¹¹ Błędny zapis całego wyrazu, prawidłowo: *āl-islāmu*.

²¹² Wers 85 to fragment ajatu 19 sury III „Rodzina Imrana”.

²¹³ Błędny zapis litery *ḥā`* w miejscu *ḥā`* i brak w wygłosie litery *alif* opatrzonej znakiem *tanwīn fatḥa*, prawidłowo: *ḥasāran*.

²¹⁴ Wersy 86–88 to ajat 82 sury XVII „Podróż nocna”.

²¹⁵ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

²¹⁶ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²¹⁷ W zapisie jest tu obecna litera *alif*, prawdopodobnie w wyniku wzorowania się na rodzajniku określonym *al-*, który zazwyczaj poprzedza imiona (w gramatyce arabskiej części mowy dzieli się na imiona, czasowniki i części niesamodzielne). Pierwsze dwie litery przypominają ów rodzajnik, litera *alif* została dodana, a litera *bā`* wydłużona do wysokości *alif*, co sprawia, że nabrała kształt litery *lām*, ale jest zaopatrzona w diakryty (kropkę pod spodem), charakterystyczny dla litery *bā`*.

²¹⁸ Błędny zapis litery *alif* w nagłosie, prawidłowo: *li-l-lāhi*.

²¹⁹ Błędny zapis litery *ḥā`* w miejscu litery *ḥā`*, brak znaków diakrytycznych (dwóch kropek) nad literą *qāf*.

²²⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ās-*.

²²¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²²² Błędny zapis znaków diakrytycznych pod literą *ḡīm* (dwie kropki w miejscu jednej).

²²³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āḏ-*.

²²⁴ Błędny zapis całego słowa, prawidłowo: *āḏ-ḏulūmāti*.

²²⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *ān-*.

²²⁶ Błędny zapis litery *wāw* po literze *t*, prawidłowo: *tūmma*.

²²⁷ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²²⁸ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

²²⁹ Brak litery *alif* w wygłosie, obowiązkowej w notacji, choć nieuwzględnianej w artykulacji.

²³⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²³¹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²³² Błędny zapis litery *ḥā`* w miejscu litery *ḥā`*.

- 98: *mikn*²³³ *ḫīnin ḫumma anta*²³⁴ *tamtaru*
z gliny jednak ty powątpiewasz
99: *wa-in maḍlā ḡalī wa-aḡl*²³⁵
potem wyznaczył pewien termin
100: *musamma*²³⁶ *‘indahum*²³⁷ *ḫumma anta*
termin wyznaczony u niego jednak ty
101: *tamtarūā*²³⁸ *na wa-qul ḫā’ a*²³⁹ *ḫaqqu*
powątpiewacie²⁴¹ i powiedz przyszła prawda
102: *wa-rahāqā*²⁴² *ḫāḫīlu inna*²⁴⁴ *ā*²⁴⁵ *huwa ṣifā’ un*
i zniknął fałsz²⁴⁶ on jest uzdrowieniem
103: *wa-raḫmatun*²⁴⁷ *li-l-muminīna wa-lā ya*²⁴⁸
i miłosierdziem dla wiernych a nie-
104: *zīdu*²⁴⁹ *zlimīna illā ḫasara*²⁵⁰ *wa-lā ḫaw*²⁵¹
sprawiedliwym powiększa on tylko stratę²⁵² nie ma siły
105: *la wa-lā quwwata*²⁵³ *illā bi-āl-lāhi*²⁵⁴ *‘aliyyi*²⁵⁵
i potęgi jak tylko w Bogu Najwyższym
106: 12 [tekst słowiański]
12 dwunasta planeta
107: *bi-smi āl-lāhi ṛ-rahḫmāni ṛ-rahḫīmi*
w imię Boga Miłosiernego Litościwego
108: *wa-nunazzilu min*²⁵⁶ *qurāni*²⁵⁷ *mā huwa*
a my zsyłamy poprzez Koran to co
109: *ṣifā’ un li-l-mūminīna*²⁵⁸ *wa-lā yazīdu*

²³³ Błędny, zbędny zapis litery *kāf*, prawidłowo: *min*.

²³⁴ W tym wersecie koranicznym występuje *antum* (wy), nie *anta* (ty).

²³⁵ W tym wersecie koranicznym występuje: *aḡalan wa-aḡallun*.

²³⁶ Brak litery *alif maqṣūra* w wygłosie opatrzonej znakiem *tanwīn fatḫa*, prawidłowo: *musamman*.

²³⁷ Błędny zapis litery *mīm* w wygłosie, prawidłowo: *‘indahu*.

²³⁸ Błędny, zbędny zapis litery *alif* w wygłosie.

²³⁹ Błędny zapis litery *ḫā’* w miejscu litery *ḡīm*, wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki pod literą), prawidłowo: *ḡā’a*.

²⁴⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁴¹ Wersy 93–101 (chwała ... powątpiewacie) to parafraza ajatów 1–2 sury VI „Trzody”.

²⁴² Błędny zapis litery *rā’* w miejscu litery *zā’* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki nad literą), prawidłowo: *zahaqa*.

²⁴³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁴⁴ Brak fragmentu wersetu koranicznego.

²⁴⁵ Brak litery *mīm* przed literą *alif*, prawidłowo: *mā*.

²⁴⁶ Wersy 101–102 (i powiedz ... fałsz) to fragment ajatu 81 sury XVII „Podróż nocna”.

²⁴⁷ Błędny zapis litery *tā’ maftūḫa* w miejscu *tā’ marbūḫa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

²⁴⁸ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

²⁴⁹ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āz-*.

²⁵⁰ Błędny zapis litery *ḫā’* w miejscu litery *ḫā’*, brak litery *alif* po literze *sīn* oraz brak litery *alif* opatrzonej znakiem *tanwīn fatḫa* w wygłosie, prawidłowo: *ḫasāran*.

²⁵¹ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łacinki.

²⁵² Wersy 102–104 (on ... stratę) to ajat 82 sury XVII „Podróż nocna”.

²⁵³ Błędny zapis litery *tā’ maftūḫa* w miejscu *tā’ marbūḫa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

²⁵⁴ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁵⁵ Brak litery *alif* po literze *‘ayn*, prawidłowo: *āl-‘aliyyi*.

²⁵⁶ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁵⁷ Brak znaku *madda* nad literą *alif*, prawidłowo: *āl-qur‘āni*. Brak znaków diakrytycznych (dwóch kropek) nad literą *qāf*.

²⁵⁸ Brak znaku *hamza* na podporęce w postaci litery *wāw*, prawidłowo: *li-l-mu‘minīna*.

jest uzdrowieniem dla wiernych
 110: *ʔlm n²⁵⁹ illā ḥasāra²⁶⁰ wa-in yakādu²⁶¹*
 a niesprawiedliwym powiększa on tylko stratę²⁶² zaprawdę
 111: *ʔ²⁶³-ladīna²⁶⁴ kafara²⁶⁵ la-yuzliq ūnaka²⁶⁶ bi-a²⁶⁷*
 ci którzy nie wierzą gotowi są wyrzucić cię swoimi spoj-
 112: *bṣarihīm²⁶⁸ lammā sami ‘a²⁶⁹ ʔ²⁷⁰-dikra*
 rzeniami kiedy słyszą napomnienie
 113: *wa-yaqūlūna²⁷¹ annahu maḥnūnun²⁷²*
 mówią zaprawdę on jest opętany²⁷³
 114: *wa-mā huwa illā dikrun*
 lecz to nie co innego jak tylko przypomnienie
 115: *z-ḥalimīna²⁷⁴ bi-smi ʔ²⁷⁵-lāhi maryam*
 dla światów²⁷⁶ w imię Boga Maria
 116: *qawmuhā hum [niejasne] lā ḥawla²⁷⁷ lā*
 jej naród to [niejasne] nie ma siły nie ma
 117: *sawfa lā burhana²⁷⁸ lahu fa-innamā ḥisā²⁷⁹*
 nie będzie żadnego dowodu jak tylko ich rach-
 118: *buhu wa-lā ḥawla wa-lā quwwāta²⁸⁰ illā bi-āl-lāhi*
 nek²⁸¹ nie ma siły i potęgi jak tylko w Bogu
 119: *ʔ²⁸²-‘āliyyi²⁸³ ʔ²⁸⁴-‘āzīmi²⁸⁵*
 Najwyższym Nieskończonym

²⁵⁹ Błędny zapis całego wyrazu, prawidłowo: *ḥz-ḥalimīna*.

²⁶⁰ Błędny zapis litery *ḥā* w miejscu litery *ḥā*, brak litery *alif* opatrzonej znakiem *tanwīn fatḥa* w wygłosie, prawidłowo: *ḥasāran*.

²⁶¹ Brak litery *alif* po literze *kāf*, prawidłowo: *yakādu*.

²⁶² Wersy 108–110 (my ... stratę) to ajat 82 sury XVII „Podróż nocna”.

²⁶³ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁶⁴ Błędny zapis litery *dāl* w miejscu litery *dāl* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki) nad literą.

²⁶⁵ Brak liter *wāw* i *alif* w wygłosie, a w konsekwencji 3 os. l. poj. w miejscu 3 os. l. mn., prawidłowo: *kafaru*.

²⁶⁶ Brak znaków diakrytycznych (dwóch kropek) nad literą *qāf*.

²⁶⁷ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

²⁶⁸ Błędny zapis samogłosek długich i krótkich, prawidłowo: *abṣārihim*.

²⁶⁹ Brak liter *wāw* i *alif* w wygłosie, a w konsekwencji 3 os. l. poj. w miejscu 3 os. l. mn., prawidłowo: *sami ū*.

²⁷⁰ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āḥ-*.

²⁷¹ Brak znaków diakrytycznych (dwóch kropek) nad literą *qāf*.

²⁷² Błędny zapis litery *ḥā* w miejscu litery *ḡīm* wynikający z braku znaku diakrytycznego (kropki) pod literą, prawidłowo: *maḡnūnun*.

²⁷³ Wersy 110–113 (zaprawdę ... napomnienie) to część ajatu 51 sury LXVIII „Pióro”.

²⁷⁴ Błędny zapis całego wyrazu, prawidłowo: *li-l-‘ālamīna*.

²⁷⁵ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁷⁶ Wersy 114–115 (lecz ... światów) to ajat 52 sury LXVIII „Pióro”.

²⁷⁷ Błędny, zbędny zapis litery *‘ayn*.

²⁷⁸ Brak litery *alif* po literze *ḥā*, prawidłowo: *burhāna*.

²⁷⁹ Przeniesienie wyrazu do następnego wersu, nie jest stosowane w języku arabskim, interferencja z łączki.

²⁸⁰ Błędny zapis litery *alif* po literze *wāw*, prawidłowo: *quwwata*. Błędny zapis litery *tā* *maftūḥa* w miejscu *tā* *marbūḥa*, prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia.

²⁸¹ Wersy 117–118 (nie mając ... rachunek) to fragment wersetu 117 sury XXIII „Wierni”.

²⁸² Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁸³ Brak litery *alif* po literze *‘ayn*, prawidłowo: *āl-‘āliyyi*.

²⁸⁴ Brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawidłowy zapis: *āl-*.

²⁸⁵ Błędny zapis samogłosek długich i krótkich, prawidłowo: *āl-‘āzīmi*.

120: *hawā*²⁸⁶ *binta*²⁸⁷ *ṣafīya*²⁸⁸
Hawā [Ewa] córka Ṣafīyi [Zofii]

Na płaszczyźnie tekstologicznej należy wskazać na zawartość badanego materiału, w przeważającej części złożoną z wersetów koranicznych bądź ich fragmentów (niekiedy zepsutych): fragment ajatu 137 sury II „Krowa” (wers 2); fragment ajatu 51 sury LXVIII „Pióro” (wersy 8–10), ajat 4 sury I „Otwierająca” (wersy 11–12), fragment ajatu 129 sury IX „Skrucha” (wersy 13–14), fragment ajatu 51 i ajat 52 sury LXVIII „Pióro” (wersy 31–34), ajat 82 sury XVII „Podróż nocna” (wersy 34–37), fragmenty ajatów 23–24 sury LIX „Zebranie” (wersy 40–44), fragment ajatu 1 sury I „Otwierająca” (40), ajaty 69–70 sury XXI „Prorocy” (wersy 61–63), ajaty 81–82 sury XVII „Podróż nocna” (wersy 65–70), ajat 1 sury VI „Trzody” (wersy 72–74), fragment ajatu 18 sury III „Rodzina Imrana” (wersy 83–84), ajat 82 sury XVII „Podróż nocna” (wersy 86–88), ajaty 1–2 sury VI „Trzody” (wersy 93–101), fragment ajatu 81 i ajat 82 sury XVII „Podróż nocna” (wersy 101–104), ajat 82 sury XVII „Podróż nocna” (wersy 108–110), fragment ajatu 51 i ajat 52 sury LXVIII „Pióro” (wersy 110–114), fragment wersetu 117 sury XXIII „Wierni” (wersy 117–118).

Modlitewno-ochronna funkcja hramotek znajduje odzwierciedlenie w warstwie stylistyczno-językowej analizowanego zabytku. I tak, formą podawczą tekstu jest monolog ob-
rzędowy, skierowany do Boga, nacechowany modalnie (woluntatywny i ekspresywny), zaś dominantą stylistyczną formułczość na płaszczyźnie semantycznej, u podstaw której leżą frazeologia muzułmańska ukształtowana przez teksty źródłowe islamu, Koran i Tradycję. W analizowanym materiale należy wskazać następujące formuły, tj. gotowe zestawy słowne, wyrażenia, frazy, zwroty regularnie używane w tych samych kontekstach, charakterystyczne dla tekstów o religijnej proveniencji:

- basmala (ar. *basmala*) – fraza *Bi-smi ăl-lăhi ăr-raḥmăni ăr-raḥîmi* „W imię Boga Miłosiernego, Litościwego” (wersy: 7, 18, 27, 49, 60, 71, 92, 107);
- haukala (ar. *hawqala*) – fraza: *Lă hawla wa-lă quwwata illă bi-ăl-lăhi ăl- ‘ăliyyi ăl- ‘azîmi* „Nie ma siły i potęgi jak tylko w Bogu Najwyższym Nieskończonym” (wersy: 4–5, 15–16, 37–38, 46–47, 57–58, 77–78, 89–91, 104–105, 118–119);
- hamdala (ar. *ḥamdala*) – fraza *Al-ḥamdu li-l-lăhi* „Chwała niech będzie Bogu” (wersy: 72, 93);
- fraza *Subḥăn Allăh* „Chwała niech będzie Bogu” (wers: 43);
- tzw. piękne imiona Boga (poza basmalą i haukalą obecne w wersach: 2–3, 20, 23–24, 41–46, 50–51, 56–57, 64, 75–76, 80–81, 84);
- fraza charakterystyczna dla suplikacji (ar. *du ‘ă’*) *Allăhumma innī as ‘aluka* „O Boże, wznoszę do Ciebie moje prośby” (wersy: 19, 50);
- fraza obecna w wielu wersetach koranicznych i formule wyznania wiary (ar. *ṣahăda*) *Lă ilăha illă huwa* „Nie ma boga jak tylko On” (wersy: 23, 40–41, 54, 75, 80, 82).

W warstwie językowej natomiast należy wskazać następujące cechy analizowanego zabytku:

²⁸⁶ Błędny zapis, prawidłowo: *ḥawwā ‘u*.

²⁸⁷ Błędny zapis znaku *fatḥa* w miejscu znaku *ḍamma*, prawidłowo: *bintu*.

²⁸⁸ Wers dopisany innym charakterem pisma i innym atramentem, zwokalizowany (w przeciwieństwie do pozostałej części tekstu).

- brak litery *alif* w rodzajniku określonym, prawdopodobnie pod wpływem artykulacji²⁸⁹, np. *l-baṣīru l-ḥakīmu l-mağīdu l-‘āzīmu wa-* (prawidłowo: *āl-baṣīru āl-ḥakīmu āl-mağīdu āl-‘āzīmu wa-*, wers 3); *laḏī wa-bi-ismika l-rāfi‘i l-ḥayyi* (prawidłowo: *laḏī wa-bi-ismika āl-rāfi‘i āl-ḥayyi*, wers 20), jednak zawsze jest on obecny we frazie *bi-smi āl-lāhi ār-raḥmāni ār-raḥīmi* (wersy: 7, 18, 27, 49, 60, 71, 92, 107);
- błędny zapis słowa *lā* („nie”) w miejscu rodzajnika określonego *āl-*, pod wpływem konwersji liter *alif* i *lām*, np. *l-bārīki l-muṣawwiri lahu lā-samāwā* (prawidłowo: *āl-samāwā*, wers 44); *tu wa-lā-‘arḏu wa-huwa l-azīzu* (prawidłowo: *wa-āl-‘arḏu*, wers 45);
- obecność w nagłosie *bi-smi* zbędnej litery *alif* (we frazie *bi-smi āl-lāhi ār-raḥmāni ār-raḥīmi*), prawdopodobnie w wyniku wzorowania się na rodzajniku określonym *al-*, który zazwyczaj poprzedza imiona²⁹⁰. Pierwsze dwie litery przypominają właśnie ów rodzajnik, litera *alif* jest dodana, zaś litera *bā’* wydłużona do wysokości *alif*, co sprawia, że nabiera kształtu litery *lām*, ale jest zaopatrzona w znak diakrytyczny (kropkę pod spodem), charakterystyczny dla litery *bā’* (wersy: 7, 18, 27, 49, 60, 71, 92, 107);
- brak zapisu długiej samogłoski *ā* w części leksemów, podobnie jak dzieje się to w autentycznych materiałach arabskojęzycznych, przy czym w tekstach zwokalizowanych, np. *Koranach* rękopiśmiennych, jest ona oznaczana w postaci znaku wokalizacyjnego, tzw. krótkiego alifu, np. *bi-smi āl-lāhi ār-raḥmāni ār-raḥīmi* (wersy: 7, 18, 27, 49, 60, 71, 92, 107);
- mieszanie zapisu długich i krótkich samogłosek, np. *wa-in yakadu l-ladīna kafa* (prawidłowo: *yakādu*, wers 8); *ra la-yuzliqūnaka bi-absarihim* (prawidłowo: *bi-absārihim*, wers 9); *l-baṣīru l-ḥakīmu l-mağīdu l-‘āzīmu wa-* (prawidłowo *l-baṣīru*, wers 3);
- brak liter *wāw* i *alif* w wygłosie (a w konsekwencji 3 os. l. poj. zamiast 3 os. l. mn.), które nie są uwzględniane w artykulacji, ale obligatoryjne w notacji, np. *lammā sami ‘a aḏ-ḏikra* (prawidłowo: *sami ‘ū*, wers 10);
- brak znaku *tanwīn fatḥa* i litery *alif* w wygłosie, nieuwzględnianych w artykulacji, ale obligatoryjnych w notacji w accusativie imion (z wyjątkiem tych zakończonych na literę *tā’ marbūṭa*), np. *qulnā yā pā nāru kūnī barda wa-salā* (prawidłowo: *bardan*, wers 61); *ma ‘ala ibrahīm wa-arada bihi* (prawidłowo: *man*, wers 62); *wa-lā yazīdu āz-żālimīna illā ḥasāra* (prawidłowo: *ḥasāran*, wers 88);
- wymienny zapis liter *tā’ marbūṭa* i *tā’ maftūḥa* w wygłosie, mimo wyraźnej zasady określającej stosowanie tej pierwszej w odniesieniu do l. poj. i tej drugiej w odniesieniu do l. mn., prawdopodobnie interferencja z języka tureckiego i/lub perskiego, w których jest obecna tego rodzaju niestandardowa ortografia, np. *lā ḥawla wa-lā quwwata illā bi-aāl-lāhi* (wers 4); *a ‘ūḏu bi-kalimati āl-lāhi min* (wers 28); *āni mā huwa šifā’un wa-raḥmatun* (wers 35);

²⁸⁹ W rodzajniku określonym litera *alif* stanowi podpórkę dla znaku *hamza*, ten jednak często ulega elizji, natomiast litera *lām* jest poddana procesowi asymilacji regresywnej polegającej na upodobnieniu się jej w wymowie do następnego dźwięku (zawsze dzieje się to w wypadku rodzajnika określonego *al-* poprzedzającego tzw. literę słoneczną: *tā’, tā’, dāl, dāl, rā’, zā’, sīn, šīn, ṣād, ḏād, tā’, zā’, lām, nūn*).

²⁹⁰ W gramatyce arabskiej części mowy dzieli się na imiona, czasowniki i części niesamodzielne.

- błędna notacja znaku hamza, który jest zapisywany samodzielnie lub na podpórce w postaci liter *alif, yā* lub *wāw*, np. *allāhumma inna as'aluka l-'aẓīmi l-* (hamza na podpórce w postaci litery *yā* zamiast litery *alif*, wers 19); *laysa ka-miṭlihi šay'un wa l-arḍi* (hamza na podpórce w postaci litery *yā* zamiast hamzy bez podpórki, wers 55);
- błędny zapis (mieszanie, pomijanie) znaków wokalizacyjnych (w postaci kropek zapisywanych nad bądź pod literą i służących rozróżnianiu fonemów), np. *illā huwa rabbu l-'arsi l-'aṭīmi* (błędny zapis litery *sīn* w miejscu litery *šīn* wynikający z braku znaków diakrytycznych: trzech kropek nad literą, prawidłowo: *l-'arši*, błędny zapis litery *fā* w miejscu litery *ẓā* wynikający z braku znaku diakrytycznego: kropki nad literą, prawidłowo: *l-'aẓīmi*, wers 14); *ladī wa-bi-ismika l-rāfi i l-ḥanni* (błędny zapis litery *nūn* w miejscu litery *yā* wynikający z niewłaściwych znaków diakrytycznych: jedna kropka nad literą zamiast dwóch kropek pod literą, prawidłowo: *l-ḥayyi*, wers 20); *lūna wa-mā huwa illā dīkrun* (błędny zapis litery *dāl* w miejscu litery *ḍāl* wynikający z braku znaku diakrytycznego: kropki nad literą, prawidłowo: *ḍīkrun*, wers 33);
- pomijanie w zapisie pojedynczych liter bądź ich ciągów, np. *fa-sakfīkahum āl-lāhu wa-huwa s-samī'u l-'alīmu* (prawidłowo: *fa-sayakfīkahum*, wers 2); *ka na'budu wa-yyāka nasa 'īnu wa-in* (prawidłowo: *nasta 'īnu*, wers 12); *li-l-'ālamīna wa-nunazzi min l-qur* (prawidłowo: *wa-nunazzilu*, wers 34);
- błędny zapis całych słów, np. *ḡa'alā li-ṭalimīna wa-n-nū a-lam āl-lāhu* (prawidłowo: *āz-zulūmāti*, wers 74); *lā ilāha illā huwa lā l-qayyumu wa-ā-* (prawidłowo: *āl-ḥayyu*, wers 75);
- błędny zapis pełnych fraz, np. *kaydan fa-ḥa'alnā minhā ḥrī* (prawidłowo: *wa-ḡa'alnāhum āl-aḥsarīna*, wers 63);
- przeniesienie wyrazu do kolejnego wersu, które nie ma zastosowania w języku arabskim (interferencja z łacinki), np. *āl-'alamīna iyyā / ka na'budu wa-yyāka nasa 'īnu wa-in* (wersy 11–12); *l-mawlā wa-ni'ma āl-naṣīri ḡufrānu / ka ḡufrānuka rabbāna wa-* (wersy 24–25); *li-l-'ālamīna wa-nunazzi min l-qur / āni mā huwa šifā'un wa-raḥmatun* (wersy 34–35).

Ani warstwa językowa, ani zawartość treściowa zabytku nie dostarczają wskazówek chronologizujących, nie pozwalają także na określenie pochodzenia tekstów obecnych w manuskrypcie, bowiem charakter modlitewny determinuje charakterystyczne cechy stylu – formuliczność i schematyzm, a co za tym idzie brak zróżnicowania treściowego rękopiśmiennych ksiąg tego rodzaju powstających w różnym czasie i na różnych obszarach. Trudność w datowaniu i umiejscowieniu w przestrzeni geograficznej zawartości treściowej analizowanej hramotki pogłębia dodatkowo język – klasyczna arabszczyzna – ustabilizowana już w pierwszych wiekach islamu i funkcjonująca w jednakowej formie na obszarze całego świata muzułmańskiego²⁹¹.

Co ciekawe, obecność fraz z kolejnymi cyframi (arabskimi) i jedynym w zawartości zabytku leksemem słowiańskim, *planet* („planeta”), porządkujących treść pozwala na ka-

²⁹¹ Szerzej na temat rozwoju arabszczyzny i arabskiej sytuacji językowej zob. M. Lewicka, *System arabskiej notacji i transliteracji*, [w:] Cz. Łapicz, J. Kulwicka-Kamińska, *Tefsir Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego. Teoria i praktyka badawcza*, Toruń 2015, s. 101–137, http://www.tefsir.umk.pl/pliki/Tefsir_Tatarow_WKL.pdf.

tegoryzację tekstu jako dualarów planetnych²⁹². Te zaś są ściśle związane z praktykami magicznymi Tatarów WKL²⁹³, proveniencji zarówno bliskowschodniej (tureckiej i arabskiej), jak i chrześcijańskiej, wynikającymi z wierzeń w złośliwe duchy, dziny²⁹⁴ i fiereje²⁹⁵, przed których działaniem mają chronić różnego rodzaju zaklęcia i określone czynności zalecane przez tzw. faldziejów i siufkaczy. Ich szczegółowy opis zawierają obecne przede wszystkim w chamailach teksty prognostyczne charakteryzujące praktyki wróżbiarskie, tzw. fały²⁹⁶, oparte na rozmaitych metodach mantycznych, w tym wrózeniu z tekstu koranicznego („fał alkuranowy”), zachowań zwierząt, np. kruków („fał krukowy”), liter alfabetu („fał abdzedowy”, „fał alifowy”) czy wreszcie z gwiazd („fał siedmio- i dwunastoplanetny”)²⁹⁷.

U podstaw tych ostatnich, związanych z astrologią, legło przekonanie, że każdy człowiek rodzi się pod konkretną planetą, która rządzi jego losami i do której przynależy także określony fierej wyrządzający mu szkody i wywołujący jego choroby²⁹⁸. Tych można było uniknąć, nie zbliżając się do złego ducha bez mających ochronne moce daławarów, zaś leczyć je należało odpowiednimi środkami z wykorzystaniem zawartych w fałach informacji wskazujących planety, którym są podporządkowani ludzie i fiereje, siły i zwyczaje tych ostatnich oraz powodowane przez nie dolegliwości, wreszcie działania lecznicze umożliwiające uwolnienie się od tych schorzeń. Dualary planetne miały zatem pełnić funkcje dwójakiego rodzaju, z jednej strony pozwalały ludziom zdrowym ustrzec się przed działaniem związanych z nimi fierejów, z drugiej natomiast zapewniały uzdrowienie tym, którzy ulegli ich złej mocy i szkodliwym działaniom.

Do metod magiczno-leczniczych uwalniających od owych szkód należało składanie ofiar ze zwierząt i noszenie na szyi zapisanych ich krwią daławarów, odczytywanie modlitw i dmuchanie na chorego, picie wody z zanurzoną w niej odpowiednią formułą modlitewną bądź obmywanie nią ciała chorego, palenie zawierającego magiczne formuły talizmanu i „okurzanie” nim chorego, zakopywanie w miejscach przebywania złych duchów kartek z określonymi modlitwami, a także noszenie na plecach, przywiązywanie do prawej lub lewej ręki karteczek z formułami magicznymi pisanymi w alfabecie arabskim²⁹⁹.

²⁹² Dualary (tur. *dualar*) – „modlitwy” (M. M. Dziekan, *Magia i tradycje ludowe Tatarów polsko-litewskich*, [w:] A. Drozd, M. M. Dziekan, T. Majda, op. cit., s. 46; H. Jankowski, Cz. Łapicz, *Klucz do raju. Księga Tatarów litewsko-polskich z XVII wieku*, Warszawa 2000, s. 79; I. Radziszewska, *Praktyki magiczne w chamailach Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, [w:] *Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego w historii, języku i kulturze*, red. J. Kulwicka-Kamińska, Cz. Łapicz, Toruń 2013, s. 241; S. Szachno-Romanowicz, *Planetne dualary Tatarów polskich*, „Rocznik Tatarski” 1997, t. IV, s. 12; A. Woronowicz, *Szczątki językowe Tatarów litewskich*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. II, s. 64). Jak podaje Szachno-Romanowicz, przymiotnik „planetne” nie jest używany w tym kontekście w sposób właściwy: „[...] powinno być raczej zodiakalne, gdyż mianem planet określane są znaki konstelacji Zodiaku, planety [zaś] nazywane są gwiazdami, a do nich dołączono również słońce i księżyc” (op. cit., s. 12).

²⁹³ Wokół praktyk magicznych Tatarów WKL zob. M. Aleksandrowicz, *Legends, znachorstwo, wróżby i gusła ludu muzulmańskiego w Polsce*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. II; S. Kryczyński, *Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnicznej*, „Rocznik Tatarski” 1938, t. III; M. M. Dziekan, op. cit., s. 44–47; I. Radziszewska, op. cit., s. 231–251).

²⁹⁴ Dżinn (ar. *ǧinn*) – „demon”, „duch dobry lub zły” (H. Jankowski, Cz. Łapicz, op. cit., s. 196; J. Kulwicka-Kamińska, op. cit., s. 50–51; S. Kryczyński, op. cit., s. 281; I. Radziszewska, op. cit., s. 242; W. P. Turek, *Słownik zapożyczeń pochodzenia arabskiego w polszczyźnie*, Kraków 2001, s. 185; A. Woronowicz, op. cit., s. 356–357).

²⁹⁵ Fierej (ar. *fariyy*) – „zły duch” (M. M. Dziekan, op. cit., s. 45; H. Jankowski, Cz. Łapicz, op. cit., s. 135; J. Kulwicka-Kamińska, op. cit., s. 54; S. Kryczyński, op. cit., s. 281; I. Radziszewska, op. cit., s. 241; A. Woronowicz, op. cit., s. 358).

²⁹⁶ Fał (ar. i tur. *faʿl*) – „wróżba”, „omen”, „przepowiedanie”, „wrózenie” (M. M. Dziekan, op. cit., s. 45; J. Kulwicka-Kamińska, op. cit., s. 53; I. Radziszewska, op. cit., s. 231; W. P. Turek, op. cit., s. 190; A. Woronowicz, op. cit., s. 357).

²⁹⁷ M. Aleksandrowicz, op. cit., s. 372; S. Kryczyński, op. cit., s. 288; M. M. Dziekan, op. cit., s. 45–46.

²⁹⁸ Kategoryzacja planet i przynależnych im fierejów zob. S. Szachno-Romanowicz, op. cit., s. 15–21, M. M. Dziekan, op. cit., s. 46

²⁹⁹ Szerzej na ten temat zob. S. Szachno-Romanowicz, op. cit.; M. M. dziekan, op. cit.

Treść dualarów planetnych, tj. fałowych modlitw o mocy ochronnej i leczniczej, które należało nosić przy sobie, by ustrzec się przed szkodliwym działaniem złych duchów bądź uwolnić od wywołanych przez nie schorzeń, nie była ściśle ustalona, zawarte w prognostykach informacje nie zawierały bowiem nazw owych modlitw i formuł. I tak, mogły to być tzw. talsimy³⁰⁰ w postaci kombinacji arabskich liter i pionowych kresek, zdań bądź ciągów wyrazowych, wreszcie określonych wersetów koranicznych.

Jak podaje Szachno-Romanowcz, na zawartość dualarów planetnych, niejednorodnych w treści i układzie, składa się „kilka lub kilkanaście członów, bardzo często logicznie ze sobą niepowiązanych”³⁰¹, co wyraźnie widać w analizowanym przez autorkę zabytku, „niektóre z tych członów występują w większej ilości dualarów, inne rzadziej, jeszcze inne bardzo rzadko”³⁰². Wymienia tu następujące elementy: basmala, słowo Allāh, imiona i przymioty Allāha, imiona proroków arabskich i hebrajskich, aniołów i archaniołów, kalifów prawowiernych, nazwy świętych Ksiąg, cytaty z Koranu, haukala, pieczęć Mahometa, zaklęcia, tajemnicze litery Koranu, kombinacje cyfr, liter, kresek pionowych i znaków o nierozpoznanym brzmieniu. Niewielka ich część jest obecna w opisywanym tutaj materiale badawczym, jednak należy zwrócić uwagę na fakt, iż zabytek nie przetrwał do naszych czasów w całości, brak pierwszego oraz trzech środkowych fragmentów (brak – 1 – 2 – 3 – brak – 4 – 5 – 6 – 7 – brak – 8 – brak – 9 – 10), co wpływa na niemożność identyfikacji pełnej jego zawartości. Badanie i opis zachowanych fragmentów legły u podstaw potwierdzenia kategoryzacji tekstu, tj. sklasyfikowania go jako dualaru planetnego oraz dokonania identyfikacji i przekładu modlitw ochronnych dla 12 planet, pozwalających – zgodnie z wierzeniami Tatarów – ustrzec się przynależnym im ludziom przed złym wpływem i szkodliwym działaniem towarzyszących im fierejów.

Bibliografia

- Aleksandrowicz Mustafa, *Legendy, znachorstwo, wróżby i gusła ludu muzułmańskiego w Polsce*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. II.
- Drozd Andrzej, *O twórczości literackiej Tatarów w dobie staropolskiej*, [w:] *Tatarzy w Europie i na świecie. Materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej, Poznań 10–11 grudnia 1994*, maszynopis referatu.
- Drozd Andrzej, *Piśmiennictwo Tatarów polsko-litewskich (XVI–XX w.). Zarys problematyki* [w:] Andrzej Drozd, Marek M. Dziekan, Tadeusz Majda, *Katalog Zabytków Tatarskich. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich*, Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000.
- Drozd Andrzej, Dziekan Marek M., Majda Tadeusz, *Katalog Zabytków Tatarskich. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich*, Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000.
- Dziekan Marek M., *Chcąc znać i wiedzieć, jak ciągnąć fał alkuranowy w „Chamaile Aleksandrowicza”*, [w:] *Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego w historii, języku i kulturze*, red. J. Kulwicka-Kamińska, Cz. Łapicz, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 2013.

³⁰⁰ Talsim (ar. *tīlsam*) – „talizman” (J. Kulwicka-Kamińska, op. cit., s. 109; I. Radziszewska, op. cit., s. 244; W. P. Turek, op. cit., s. 388; A. Woronowicz, op. cit., s. 365).

³⁰¹ S. Szachno-Romanowicz, op. cit., s. 23.

³⁰² Ibidem.

- Dziekan Marek M., *Czas święty i czas świecki w chamaile Aleksandrowicza: godziny i dni niechsiowe*, [w:] *Orientas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos Visuomenės Tradicijoje: Totoriai ir Karaimai / Orient in the Social Tradition of the Grand Duchy of Lithuania: Tatars and Karaims / Orient w tradycji społeczeństwa Wielkiego Księstwa Litewskiego: Tatarzy i Karaimi / Ориент в общественной традиции Великого княжества Литовского: татары и караимы*, red. T. Bairašauskaitė, G. Miškinienė; H. Kobeckaitė, Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2008.
- Dziekan Marek M., *Magia i tradycje ludowe Tatarów polsko litewskich*, [w:] Andrzej Drozd, Marek M. Dziekan, Tadeusz Majda, *Katalog Zabytków Tatarskich. Piśmiennictwo i muhiry Tatarów polsko-litewskich*, Warszawa: Res Publica Multiethnica, 2000.
- Jankowski Henryk, Łapicz Czesław, *Klucz do raj. Księga Tatarów litewsko-polskich z XVIII wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2000.
- Koran, z arabskiego przełożył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa: PIW, 1986.
- Kryczyński Stanisław, *Tatarzy litewscy. Próba monografii historyczno-etnograficznej*, Warszawa: Wydanie Rady Centralnej Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej, 1938 / Gdańsk 2000.
- Lesisz Lucyna, *Kolekcja szczególnej troski – tatariana w zbiorach Muzeum Historycznego, „Rocznik Białostocki” 2014, t. XIX*.
- Lesisz Lucyna, *Tatariana w zbiorach Muzeum Historycznego w Białymstoku* [w:] *Polska egzotyka w polskich muzeach. Materiały w konferencji zorganizowanej przez Centrum Kultury Romów w Tarnowie i Muzeum Okręgowe w Tarnowie*, red. A. Bartosz, Tarnów: Muzeum Okręgowe w Tarnowie: Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej, 2000.
- Lesisz Lucyna, Radłowska K., *Dalawary, nuski, hramotki – tatarskie talizmany pisane i ich współczesne kontynuacje na przykładzie zbiorów Muzeum Podlaskiego w Białymstoku i zbiorów rodzinnych*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1997, nr IV.
- Lewicka Magdalena, *Arabic linguistic layer of the writings of the Tatars of the Grand Duchy of Lithuania as exemplified by Tafsir of Alytus*, [w:] *Traditional Orient, Modern Orient. Literary Studies*, red. A. Bednarczyk, M. Kubarek, M. Szatkowski, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2015.
- Lewicka M., *Dua khatmi al-Quran in Tafsir of Alytus (1723) one of the oldest manuscript of the Tatars of Grand Duchy of Lithuania*, [w:] Redzauhin Ghazali, Mohamad Rofian Ismail, CW Shamsul Bahri CW Ahmad, *2nd International Conference on Arabic Studies & Islamic Civilization 2016*, Kuala Lumpur: WorldConferences, 2016.
- Lewicka Magdalena, *Identyfikacja i analiza tekstologiczno-filologiczna arabskiej warstwy językowej s. 478–485 Tefsiru z Olity (1723 r.)*, [w:] *Estetyczne aspekty literatury polskich, białoruskich i litewskich Tatarów (XVI–XXI w.)*, red. G. Czerwiński, A. Konopacki, „Colloguia Orientalia Bialostocensia”, nr 14, seria 4, Białystok: Książnica Podlaska, 2015.
- Lewicka Magdalena, *Kitabistics a new direction of the islam studies in Poland (the literature of polish-lithuanian tatars)*, [w:] R. Ghazali, M. R. Ismail, CW Sh. Bahri CW Ahmad, *2nd International Conference on Arabic Studies & Islamic Civilization 2015*, Kuala Lumpur: WorldConferences, 2015.
- Lewicka Magdalena, *Między literaturą i sztuką – zabytki piśmiennictwa Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego*, [w:] *The Art of the Islamic World and the Artistic Relationships Between Poland and Islamic Countries*, red. J. Malinowski et al., Warszawa 2016 [w druku].
- Lewicka Magdalena, *Piśmiennictwo Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego jako trwałe element dziedzictwa kulturowego i nośnik tożsamości społeczności tatarskiej na ziemiach Rzeczypospolitej*, [w:] *Tatarzy w Polsce po 1945 r. Muzułmańska tożsamość wobec asymilacji*, red. P. Krzyżanowski, A. A. Miśkiewicz, B. Orłowska, Gorzów Wielkopolski 2016 [w druku].

- Lewicka Magdalena, *The literature of the Tatars of the Grand Duchy of Lithuania – characteristics of the Tatar writings and areas of research*, „Journal of Language and Cultural Education” 2016, No. 4 (1).
- Lewicka Magdalena, *Z badań nad piśmiennictwem Tatarów polsko-litewskich. Arabska warstwa językowa Tefsiru z Olity (1723)*, [w:] *W kręgu zagadnień świata arabskiego*, red. A. Abbas, A. Maško, Poznań: UAM. Zakład Graficzny, 2015.
- Radziszewska Iwona, *Praktyki magiczne w chamailach Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego (na podstawie tzw. fału Sulejmana)*, [w:] *Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego w historii, języku i kulturze*, red. J. Kulwicka-Kamińska, Cz. Łapicz, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 2013.
- Radziszewska Iwona, *Chamaily jako typ piśmiennictwa religijnego muzułmanów Wielkiego Księstwa Litewskiego (na podstawie słowiańskiej warstwy językowej)*, niepublikowana praca doktorska, Toruń 2010 (komputeropis).
- Synkova Irina, *Magiczne teksty w rękopisach Tatarów WKL*, [w:] *Tatarzy Wielkiego Księstwa Litewskiego w historii, języku i kulturze*, red. J. Kulwicka-Kamińska, Cz. Łapicz, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 2013.
- Szachno-Romanowicz Stanisław, *Planetne dualary Tatarów polskich (tatarskie teksty magiczno-ochronne w chamaile Aleksandrowicza)*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1997, t. IV.
- Turek Waclaw Przemysław, *Słownik zapożyczeń pochodzenia arabskiego w polszczyźnie*, Kraków: Universitas, 2001.
- Woronowicz Ali, *Szczątki językowe Tatarów litewskich*, „Rocznik Tatarski” 1935, t. II.

Muhir ze zbiorów Muzeum Podlaskiego w Białymstoku (MBH/1114). Fot. Katarzyna Besztak